

## «ТАСДИҚ МЕКУНАМ»

Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи  
Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ  
доктори илмҳои педагогӣ, профессор  
Сафарзода М.В.



2026 с.

### ТАҚРИЗИ

муассисаи пешбар ба диссертатсияи Ҳамидзода Шохрух Бозор дар мавзуи «Минтақаи Қафқоз дар низоми рақобатҳои геополитикии қудратҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 5.6.4. Проблемаҳои сиёсии муносибатҳои байналмилалӣ, инкишофи глобалӣ ва минтақавӣ.

Мутобиқати мавзӯ ва мухтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Аз таҳлили мухтавои диссертатсияи Ҳамидзода Шохрух Бозор дар мавзуи «Минтақаи Қафқоз дар низоми рақобатҳои геополитикии қудратҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ» бармеояд, ки доираи масъалаҳои дар он баррасишуда ба самти илмӣ 5.6.4. Проблемаҳои сиёсии муносибатҳои байналмилалӣ, инкишофи глобалӣ ва минтақавӣ пурра мувофиқат менамояд. Меҳвари таҳқиқотро равандҳои сиёсии муносибатҳои байналмилалӣ, рақобати марказҳои қудрат, таҳаввули муҳити амниятӣи Қафқоз, бархӯрди манфиатҳои геополитикӣ ва таъсири онҳо ба рушди минтақавӣ ташкил медиҳанд. Мухтавои бобҳои диссертатсия, пеш аз ҳама, ба муқаррароти банди 7-и шиносномаи ихтисос вобаста мебошад, зеро дар он фаъолияти давлатҳо ва дигар субъектҳои муносибатҳои байналмилалӣ дар ташаккули амниятӣи минтақавию байналмилалӣ таҳқиқ гардидааст. Таҳлили сиёсати Русия, Туркия, Эрон, ИМА, Чин, Иттиҳоди Аврупо ва дигар марказҳои қудрат, инчунин баррасии омилҳои ҳарбию сиёсӣ ва нақши қудрат дар муайян намудани рафтори геополитикии давлатҳо ба талаботи банди 8-и шиноснома мутобиқат мекунад. Масъалаҳои марбут ба мавқеи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар низоми муносибатҳои байналмилалӣ, самтгирии сиёсати хориҷии он, иштироки кишвар дар фаъолияти ИДМ, СААД, СХШ ва дигар созмонҳо, инчунин муносибатҳои Тоҷикистон бо давлатҳои Қафқоз ба доираи масъалаҳои пешбиниамудаи банди 10-и шиносномаи ихтисос дохил мешаванд.

Мубрамияти таҳқиқоти анҷомдодаи Ҳамидзода Шохрух Бозор, пеш аз ҳама, бо афзоиши нақши минтақаи Қафқоз дар таҷдиди сохтори

геополитикии Авруосиё муайян мегардад. Қафқоз имрӯз дигар танҳо як минтакаи ҷуғрофии дорои хусусиятҳои мураккаби этникӣ ва фарҳангӣ набуда, балки ба фазои муҳими ташаккул, ҳамоҳангсозӣ ва бархӯрди манфиатҳои сиёсӣ, амниятӣ ва иқтисодии давлатҳои гуногун табдил ёфтааст. Ҷойгиршавии минтақа миёни баҳрҳои Сиёҳ ва Хазар, наздикӣ ба Русия, Туркия, Эрон ва Ховари Миёна, инчунин пайваст намудани Аврупо бо Осиёи Марказӣ ба он аҳаммияти махсуси геостратегӣ мебахшад.

Таҳаввулоти солҳои охир нишон медиҳад, ки тағйирёбии вазъи сиёсӣ дар Қафқоз метавонад ба таносуби қувваҳо дар тамоми фазои пасошӯравӣ таъсир расонад. Натиҷаҳои ҷанги дуҷони Қарабоғ, дигаргуниҳои минбаъдаи солҳои 2023-2024, баҳсҳои вобаста ба долони Зангезур, масъалаҳои Абхазия ва Осетияи Ҷанубӣ, инчунин идома ёфтани рақобат барои таъсиргузори ба сиёсати давлатҳои Қафқози Ҷанубӣ зарурати таҳлили пайвастаи равандҳои минтақаро ба миён овардаанд. Дар чунин муҳит шаклҳои анъанавии рақобати ҳарбию сиёсӣ бо воситаҳои нави геоиқтисодӣ, дипломатӣ, иттилоотӣ ва инфрасохторӣ ҳамроҳ гардида, муҳтавои муносибатҳои байнидавлатиро мураккабтар сохтаанд.

Мубрамияти мавзӯ ҳамчунин аз зиёд гардидани шумораи иштирокчиёни рақобати геополитикӣ бармеояд. Дар баробари Русия, Туркия ва Эрон, ки Қафқозро таърихан ба доираи манфиатҳои худ ворид намудаанд, ИМА, Иттиҳоди Аврупо, Чин, Ҳиндустон ва Исроил низ барои таҳкими мавқеи сиёсӣ ва иқтисодии худ дар минтақа аз воситаҳои гуногун истифода менамоянд. Манфиатҳои онҳо масъалаҳои таъмини амният, ҳифзи мавқеи ҳарбию сиёсӣ, дастрасӣ ба захираҳои энергетикӣ ҳавзаи Хазар, назорати роҳҳои байналмилалӣ интиқол ва маҳдуд намудани имкониятҳои рақибонро фаро мегиранд. Аз ин рӯ, муайян намудани ҳадафҳо, имкониятҳо ва самтҳои сиёсати ҳар яке аз ин бозигарон барои дарки вазъи воқеии минтақа аҳаммияти илмӣ дорад.

Ҷанбаи дигари мубрамияти таҳқиқот ба боло рафтани мақоми геоиқтисодии Қафқоз алоқаманд мебошад. Лоихаҳои Боку-Тифлис-Ҷейҳон, Боку-Тифлис-Эрзурум ва Боку-Тифлис-Карс, инчунин ташаккули долонҳои «Шарқ-Ғарб», «Шимол-Ҷануб» ва «долони Миёна» минтақаро ба яке аз ҳалқаҳои асосии интиқоли молу маҳсулот ва захираҳои энергетикӣ табдил додаанд. Дар шароити тағйирёбии роҳҳои анъанавии тиҷоратӣ ва ҷустуҷӯи масирҳои алтернативӣ аҳаммияти сиёсӣ ва иқтисодии чунин шабакаҳо бештар мегардад. Дар баробари ин, ихтилофҳои ҳудудӣ ва рақобати давлатҳо метавонанд татбиқи лоихаҳои мазкурро ба омили нави ташаннуҷ табдил диҳанд. Аз ин рӯ, таҳлили ҳамзамони имкониятҳои иқтисодӣ ва хавфҳои сиёсӣ амниятӣ ин равандҳо тақозои воқеии илмӣ мебошад.

Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон омӯзиши масъалаи мазкур аз доираи таваҷҷуҳи умумии назариявӣ берун рафта, бо ҳифзи манфиатҳои миллӣ ва такмили самтҳои сиёсати хориҷӣ пайванд мегирад. Тоҷикистон ва давлатҳои Қафқоз ба фазои умумии пасошӯравӣ тааллуқ дошта, дар доираи ИДМ ва дигар ниҳодҳои бисёрҷониба робитаҳои сиёсӣ, амниятӣ, иқтисодӣ ва гуманитариро идома медиҳанд. Тағйирёбии мавқеи Русия, Туркия, Эрон ва қудратҳои ғарбӣ дар Қафқоз метавонад ба сиёсати онҳо нисбат ба Осиёи Марказӣ низ таъсир расонад. Ҳамзамон, рушди роҳҳои нави транзитии Қафқоз барои Тоҷикистон имконияти тавсеаи робитаҳои тиҷоратӣ, дастрасӣ ба бозорҳои нав ва коҳиш додани вобастагӣ аз масирҳои маҳдуди нақлиётро фароҳам оварда метавонад.

Мубрамияти илмӣ мавзӯ инчунин дар он зоҳир мешавад, ки дар илми сиёсии ватанӣ минтақаи Қафқоз бештар дар доираи масъалаҳои алоҳида баррасӣ гардида, таҳқиқоти маҷмӯе, ки заминаҳои таърихӣ назариявӣ, рақобати қудратҳо, механизмҳои танзими бисёрҷониба ва манфиатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар як низоми таҳлилӣ муттаҳид намояд, ба таври кофӣ анҷом дода нашудааст. Аз ин лиҳоз, интиҳоби мавзӯи «Минтақаи Қафқоз дар низоми рақобатҳои геополитикии қудратҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ» асоснок буда, таҳқиқи он барои рушди донишҳои назариявӣ дар соҳаи геополитика, арзёбии равандҳои муосири минтақавӣ ва муайян намудани имкониятҳои сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои аҳаммияти назаррас мебошад.

**Дарачаи асосноккунии гузоришҳои илмӣ, хулосаю пешниҳод, ки дар диссертатсия оварда шудаанд.** Муқаррароти илмӣ ва натиҷагирӣҳои диссертатсия ба мақсаду вазифаҳои таҳқиқот мувофиқат дошта, аз муҳтавои бобу зербобҳои он бармеоянд. Вазифаҳои муайяншуда, аз ҷумла арзёбии таърихӣ геополитикии Қафқоз, таҳлили хусусиятҳои назариявии минтақа, муайян намудани манфиат ва бархӯрди қудратҳо, омӯзиши механизмҳои танзими равандҳои геополитикӣ ва мушаххас намудани дурнамои ҳамкориҳои Тоҷикистон бо давлатҳои Қафқоз пайдарпай иҷро гардидаанд. Хулосаҳои муаллиф натиҷаи ҷамъбасти масъалаҳои таҳқиқшуда буда, пешниҳодҳои амалӣ бо натиҷаҳои бадастомада робитаи бевосита доранд. Аз ин рӯ, муқаррароти илмӣ, хулосаҳо ва тавсияҳои диссертатсия аз ҷиҳати мантиқӣ асоснок ва ба ҳадафи таҳқиқот мувофиқ мебошанд.

**Навгонии илмӣ таҳқиқ ва саҳеҳии натиҷаҳои гирифташуда.** Ҷанбаи навоваронаи диссертатсия дар он ифода меёбад, ки минтақаи Қафқоз ҳамчун фазои ягонаи таърихӣ, геополитикӣ ва геоиқтисодӣ дар доираи рақобати қудратҳои минтақавӣ байналмилалӣ мавриди омӯзиши маҷмӯӣ қарор гирифтааст. Муаллиф мавқеи минтақаро бо дарназардошти

хусусиятҳои ҷуғрофӣ, тамаддунӣ, амниятӣ, нақлиётӣ ва энергетикӣ он арзёбӣ намуда, таъсири ин омилҳоро ба ташаккули манфиатҳои геополитикӣ давлатҳо муайян кардааст. Аз ҷумла, хусусиятҳои Қафқоз дар заминаи консепсияи тамаддунӣ, назарияи детерминизми ҷуғрофӣ ва назарияи ҳарбӣ-қудратӣ шарҳу асоснок гардида, манфиатҳои Русия, Туркия, Эрон, ИМА, Чин, Иттиҳоди Аврупо, Ҳиндустон ва дигар иштирокчиён муқоиса шудаанд. Барҳӯрди манфиатҳои онҳо вобаста ба тағйирёбии таносуби қувваҳо, низоъҳои минтақавӣ, захираҳои энергетикӣ ва долонҳои байналмилалӣ нақлиётӣ таҳлил гардидааст.

Навгони дигари кор ба баррасии имкониятҳои танзими равандҳои геополитикӣ Қафқоз тавассути созмонҳо ва иттиҳодияҳои минтақавӣ байналмилалӣ алоқаманд мебошад. Дар ин замина нақши Тоҷикистон дар механизмҳои бисёрҷониба муайян гардида, ҷанбаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, амниятӣ ва гуманитарӣ муносибатҳои ҷумҳурӣ бо Озарбойҷон, Арманистон ва Ҷурҷистон, инчунин дурнамои рушди онҳо мушаххас карда шудаанд.

Саҳеҳии натиҷаҳо бо истифодаи сарчашмаҳои расмӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ҳуҷжатҳои созмонҳои байналмилалӣ, осори илмӣ ватанӣ хориҷӣ ва маводи таҳлиلى таъмин гардидааст. Истифодаи равишҳои системавӣ, муқоисавӣ, геополитикӣ ва геоиқтисодӣ имкон додааст, ки масъала аз ҷиҳатҳои гуногун арзёбӣ гардад. Натиҷаҳои пешниҳодшуда бо мақсаду вазифаҳо ва муҳтавои бобҳои диссертатсия мувофиқат дошта, дар интишороти илмӣ муаллиф низ инъикос ёфтаанд.

**Аҳаммияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия.** Аҳаммияти илмӣ таҳқиқот дар тақмили донишҳои геополитикӣ оид ба минтақаи Қафқоз, муайян намудани хусусиятҳои рақобати қудратҳо ва арзёбии робитаи равандҳои минтақавӣ бо манфиатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ифода меёбад. Натиҷаҳои кор метавонанд барои таҳқиқоти минбаъдаи муносибатҳои байналмилалӣ, амниятӣ минтақавӣ ва геоиқтисод истифода шаванд.

Аҳаммияти амалӣ диссертатсия аз имкони истифодаи ҳулосаю пешниҳодҳои он дар фаъолияти мақомоти сиёсати хориҷӣ, муассисаҳои илмӣ таҳлиلى ва таҳияи санадҳои марбут ба ҳамкориҳои минтақавӣ бармеояд. Маводи таҳқиқот барои таълими фанҳои геополитика, муносибатҳои байналмилалӣ ва амниятӣ минтақавӣ низ судманд мебошад.

Ҷанбаи иқтисодии натиҷаҳо ба муайян намудани имкониятҳои долонҳои нақлиёти энергетикӣ Қафқоз, тавсеаи робитаҳои тиҷоратӣ ва дастрасии Тоҷикистон ба бозорҳои нав алоқаманд аст. Аҳаммияти иҷтимоӣ таҳқиқот бошад, дар мусоидат ба таҳкими сулҳу субот, муколамаи

байнидавлатӣ, ҳамкориҳои илмию фарҳангӣ ва пешгирии низоъҳои минтақавӣ зоҳир мегардад.

**Дарачаи ʔтимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ, дурустӣ ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқ.** ʔтимоднокии натиҷаҳои диссертатсия, пеш аз ҳама, бо фарогирии гурӯҳҳои гуногуни сарчашмаҳо таъмин гардидааст. Муаллиф аз санадҳои расмӣ, ҳуҷҷатҳои созмонҳои минтақавию байналмилалӣ, концепсияҳои сиёсати хориҷӣ, осори илмии муҳаққиқони ватанию хориҷӣ, маводи марказҳои таҳлилӣ ва маълумоти марбут ба равандҳои сиёсӣ амнияти Қафқоз истифода намудааст. Муқоисаи маълумоти сарчашмаҳои гуногун имконият додааст, ки мавқеи давлатҳо ва хусусиятҳои рақобати геополитикӣ воқеъбинона арзёбӣ карда шаванд.

Дурустии натиҷаҳо бо интиҳоби усулҳои ба хусусияти мавзӯ мувофиқ, аз ҷумла таҳлили системавӣ, муқоисавӣ, геополитикӣ, геоиқтисодӣ ва таҳлили муноқишаҳо таъмин шудааст. Ба воситаи ин усулҳо робитаи байни мавқеи ҷуғрофии Қафқоз, манфиатҳои қудратҳо, масъалаҳои амниятӣ, захираҳои энергетикӣ ва долонҳои нақлиётӣ муайян гардидааст.

Натиҷагириҳои муаллиф аз муҳтавои бобу зербобҳо бармеоянд ва бо мақсаду вазифаҳои таҳқиқот робитаи мантикӣ доранд. Тасвиби нуктаҳои асосии диссертатсия дар конференсияҳои илмӣ ва инъикоси онҳо дар мақолаҳои тақризшаванда низ саҳеҳии натиҷаҳоро тасдиқ менамояд. Аз ин рӯ, натиҷаҳо, ҳулосаҳо ва тавсияҳои пешниҳодшуда асоснок ва барои истифодаи минбаъдаи илмӣ ва амалӣ қобили қабул мебошанд.

**Саҳми шахсии докталаби дарёфти дарачаи илмӣ** дар интиҳоби мавзӯ, муайян намудани мақсаду вазифаҳо, ташаккули заминаҳои назариявӣ методологӣ ва анҷом додани марҳалаҳои асосии таҳқиқот зоҳир мегардад. Докталаб сарчашмаҳои илмӣ ва маводи иттилоотиро ҷамъоварӣ ва низомманд намуда, осори муҳаққиқони ватанию хориҷӣ, санадҳои расмӣ ва ҳуҷҷатҳои созмонҳои минтақавию байналмилалиро мавриди таҳлил қарор додааст.

Арзёбии таърихию геополитикии Қафқоз, муқоисаи манфиатҳои Русия, Туркия, Эрон, ИМА, Чин, Иттиҳоди Аврупо ва дигар иштирокчиён, муайян намудани хусусиятҳои бархӯрди онҳо, таҳлили имкониятҳои танзими равандҳои минтақавӣ ва мушаххас намудани дурнамои муносибатҳои Тоҷикистон бо давлатҳои Қафқоз натиҷаи фаъолияти бевоситаи муаллиф мебошанд. Таҳияи сохтори диссертатсия, ҷамъбасти натиҷаҳо ва пешниҳоди тавсияҳои илмию амалӣ низ аз саҳми мустақили докталаб шаҳодат медиҳанд.

**Наشري натиҷаҳои таҳқиқ аз рӯи мавзӯи диссертатсия.** Натиҷаҳои асосии таҳқиқот дар 5 қисми илмии докталаб, аз ҷумла 3 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии

аттестатсионӣ ва 2 мақола дар маҷмуаи маводи конференсияҳои ҷумҳуриявӣ ба байналмилалӣ ба таъб расидаанд. Нашри натиҷаҳои таҳқиқот ба талаботи бандҳои 34 ва 35-и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ», ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 (бо тағйиру иловаҳо бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.06.2023, №295) тасдиқ гардидааст, мутобиқат менамояд. Интишороти довталаб масъалаҳои асосии мавзӯи диссертатсияро фаро гирифта, натиҷаҳо ва хулосаҳои муҳимми таҳқиқотро инъикос меkunанд.

**Арзёбии мазмуни диссертатсия.** Шиносоӣ бо матни диссертатсия нишон медиҳад, ки муаллиф маводи таҳқиқотиро аз омӯзиши сарчашмаҳои таърихӣ назариявӣ ба таҳлили воқеияти муосири Қафқоз ва сипас ба муайян намудани мавқеи Ҷумҳурии Тоҷикистон пайдарпай ба роҳ мондааст. Диссертатсия аз муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, се бобу шаш зербоб, хулоса, рӯйхати адабиёт ва замимаҳо таркиб ёфтааст. Дар қисмати муқаддимаӣ зарурати омӯзиши мавзӯ, сатҳи коркарди илмӣ он, мақсаду вазифаҳо, объекту предмет, фарзияи таҳқиқот, заминаҳои назариявӣ методологӣ ва натиҷаҳои нави илмӣ баён гардидаанд. Тартиби пешниҳоди дастгоҳи илмӣ барои дарки самти умумии таҳқиқот ва мавқеи муаллиф заминаи муносиб фароҳам меорад.

Боби якум **«Аҳаммияти геополитикии минтақаи Қафқоз: назария ва методологияи таҳқиқи масъала»** хусусияти таърихӣ концептуалӣ дорад. Дар зербоби боби мазкур *«Арзёбии таърихӣ-геополитикии минтақаи Қафқоз»* муаллиф тағйирёбии мақоми минтақаро дар давраҳои қадим, империявӣ, шӯравӣ ва пасошӯравӣ пайгирӣ менамояд. Ҷойгиршавии Қафқоз дар ҳудуди иртиботии Аврупо ва Осиё, наздикӣ ба баҳрҳои Сиёҳ ва Хазар, гузариши роҳҳои тиҷоратӣ ва гуногунрангии қавмию мазҳабии он ҳамчун омилҳои ташаккулдиҳандаи вазъи сиёсӣ арзёбӣ шудаанд. Муаллиф ба таври қобили қабул нишон медиҳад, ки рақобатҳои таърихӣ Русия, Эрон ва империяи Усмонӣ, инчунин таъсири қудратҳои дигар ба шаклгирии фазои сиёсии минтақа замина гузоштаанд. Дар ин замина низоъҳои Қафқоз на танҳо натиҷаи ихтилофҳои маҳаллӣ, балки идомаи мубориза барои ҳудуд, роҳҳои иртиботӣ, захираҳо ва нуфуз маънидод меғарданд.

Дар зербоби 1.2. *«Тавсифи геополитикии минтақаи Қафқоз аз назари концепсияи тамаддунӣ, назарияи детерминизми ҷуғрофӣ ва назарияи ҳарбӣ-қудратӣ»* дастгоҳи назариявӣ таҳқиқот мукамал карда мешавад. Қафқоз аз мавқеи концепсияи тамаддунӣ ҳамчун макони ҳамзистӣ ва бархӯрди анъанаҳои фарҳангӣ, динӣ ва сиёсӣ шарҳ ёфтааст. Дар доираи детерминизми ҷуғрофӣ аҳаммияти релеф, сарҳадҳо, захираҳои табиӣ ва имкониятҳои транзитии минтақа муайян гардидааст. Назарияи ҳарбӣ-қудратӣ бошад, барои

арзёбии пойгоҳҳои низомӣ, иттиҳодҳои амниятӣ ва талоши давлатҳо барои нигоҳ доштани бартарии стратегӣ истифода шудааст. Арзиши ин зербоаб дар он аст, ки муаллиф се равиши номбаршударо дар алоҳидагӣ маҳдуд насохта, тавассути ҳамбастагии онҳо хусусияти бисёрҷанбаи геополитикаи Қафқозро шарҳ медиҳад.

Боби дуюм «**Воқеияти геополитикии минтақаи Қафқоз дар замони муосир**» меҳвари таҳлилии диссертатсияро ташкил медиҳад. Зербоби 2.1. «*Андозанамоии манфиатҳои геополитикии қудратҳои ҷаҳонӣ ва минтақавӣ дар Қафқоз*» ба муайян намудани ҳадаф ва василаҳои иштироки бозигарони асосӣ бахшида шудааст. Манфиатҳои Русия бо ҳифзи мавқеи анъанавӣ ва таъмини амнӣ сарҳадҳои ҷанубӣ, сиёсати Туркия бо густариши робитаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ, ҳадафҳои Эрон бо нигоҳ доштани тавозуни минтақавӣ ва таъмини амнӣ марзҳои шимолӣ алоқаманд доништа шудаанд. Ҳузури ИМА ва Иттиҳоди Аврупо аз диди амнӣ, энергетика ва роҳҳои алтернативии интиқол, иштироки Чин аз мавқеи лоиҳаҳои инфрасохторӣ ва транзитии Авруосиё, инчунин тавачҷуҳи Ҳиндустон ва Исроил аз ҷиҳати манфиатҳои иқтисодию ҳарбӣ арзёбӣ гардидааст. Чунин тарзи таҳлил имкон додааст, ки Қафқоз ҳамчун муҳити ҳамзамони рақобат ва ҳамкориҳои қудратҳо нишон дода шавад.

Дар зербоби 2.2. «*Барҳӯрди манфиатҳои геополитикии қудратҳои ҷаҳонӣ ва минтақавӣ дар Қафқоз*» тавачҷуҳ аз манфиатҳои алоҳида ба натиҷаи ҳамтаъсирии онҳо равона мегардад. Муаллиф низоъҳои Қарабоғ, Абхазия ва Осетияи Ҷанубиро дар робита бо сиёсати давлатҳои манфиатдор таҳлил намуда, таъсири ҷанги дуҷони Қарабоғ ва таҳаввулоти минбаъдаро ба таносуби қувваҳои минтақавӣ муайян кардааст. Масъалаҳои долони Зангезур, платформаи «3+3» ва фаъл гардидани роҳҳои нави иртиботӣ ҳамчун унсурҳои ташаккули вазъи нави геополитикӣ баррасӣ мешаванд. Муаллиф ба он натиҷа мерасад, ки рақобат дар Қафқоз аз доираи воситаҳои ҳарбӣ берун рафта, дипломатия, энергетика, нақлиёт, сармоягузорӣ ва ташкили иттиҳодҳои сиёсиро низ фаро гирифтааст. Ин натиҷагирӣ барои фаҳмиши тағйироти Қафқози Ҷанубӣ дар оғози даҳаи сеюми асри XXI аҳаммияти муайяни илмӣ дорад.

Боби сеюм «**Танзими равандҳои геополитикии Қафқоз ва самтгирии сиёсати хориҷии Тоҷикистон дар муносибат ба ин равандҳо**» таҳқиқотро ба сатҳи институтсионалӣ ва татбиқӣ мебарад. Дар зербоби 3.1. «*Танзими равандҳои геополитикии Қафқоз дар доираи созмонҳо ва иттиҳодияҳои минтақавию байналмилалӣ ва нақши Тоҷикистон дар он*» фаъолияти сохторҳои бисёрҷониба дар ҳалли масъалаҳои амнӣ ва рушди ҳамкориҳои минтақавӣ баррасӣ шудааст. Муаллиф имкониятҳои ИДМ, СААД,

Иттиҳоди иқтисодии Авруосиё, СХШ, СММ ва дигар ниҳодҳоро вобаста ба доираи салоҳият ва манфиатҳои иштирокчиёни онҳо арзёбӣ менамояд. Дар баробари ин, иштироки Тоҷикистон дар механизмҳои амнияти дастаҷамъӣ, муколамаи сиёсӣ ва ташаббусҳои сулҳофарин ҳамчун воситаи хифзи манфиатҳои кишвар дар фазои васеи Авруосиё шарҳ дода шудааст. Дар ин зербоб дуруст таъкид мегардад, ки таъсири Тоҷикистон ба равандҳои Қафқоз бештар тавассути дипломатияи бисёрҷониба ва фаъолияти он дар созмонҳои байналмилалӣ амалӣ шуда метавонад.

**Зербоби 3.2. «Ҷанбаҳои геополитикии ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо давлатҳои минтақаи Қафқоз: воқеият ва дурнамо»** ба таҳлили муносибатҳои Тоҷикистон бо Озарбойҷон, Арманистон ва Гурҷистон равона гардидааст. Муаллиф заминаи шартномавӣ ҳукукии робитаҳоро омӯхта, имкониятҳои ҳамкориро дар самтҳои сиёсӣ, тичоратӣ, нақлиётӣ, энергетикӣ, илмӣ ва фарҳангӣ муайян менамояд. Истифодаи имкониятҳои транзитии Қафқоз барои пайвастании Тоҷикистон ба бозорҳои Аврупо, густариши мубодилаи мол ва рушди роҳҳои алтернативии нақлиётӣ аз самтҳои муҳимми дурнамо доништа шудаанд. Ҳамзамон, омилҳои маҳдудкунанда, аз ҷумла дурии ҷуғрофӣ, нокифоягии инфрасохтор, ҳаҷми маҳдуди тичорат ва ноустувории сиёсии минтақа низ сарфи назар нашудаанд. Чунин баррасӣ ба зербоб хусусияти мутавозин дода, имконият ва монеаҳои ҳамкориро дар як низоми таҳлилӣ муттаҳид кардааст.

Қисмати хулосаи диссертатсия натиҷаҳои дар бобҳо бадастомадаро дар шаш натиҷагирӣ илмӣ ҷамъбаст менамояд. Дар онҳо мақоми таърихӣ геополитикии Қафқоз, имконияти истифодаи равишҳои тамаддунӣ, ҷуғрофӣ ва ҳарбӣ-қудратӣ, хусусияти манфиат ва рақобати қудратҳо, нақши ниҳодҳои бисёрҷониба ва аҳамияти ҳамкориҳои Тоҷикистон бо давлатҳои Қафқоз инъикос ёфтаанд. Чор тавсияи амалии пешниҳодшуда ба истифодаи натиҷаҳо дар таҳияи стратегияҳои сиёсати хориҷӣ, ташкили фаъолияти илмӣ-таҳлилӣ, густариши иштироки Тоҷикистон дар созмонҳои бисёрҷониба ва рушди шарикӣ сиёсӣ, иқтисодӣ, нақлиётӣ ва гуманитарӣ равона гардидаанд. Аз арзёбии мазмунӣ рисола бармеояд, ки сохтори интиҳобшуда барои кушодани мавзӯ мусоид буда, натиҷаҳои ҷамъбасти бо масъалаҳои дар бобу зербобҳо таҳқиқшуда пайванди мустақим доранд.

**Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.** Омӯзиши шакл ва тартиби пешниҳоди диссертатсияи Ҳамидзода Шохрух Бозор нишон медиҳад, ки қисматҳои таркибии он тибқи меъёрҳои муқарраргардида ҷойгир карда шудаанд. Автореферат сохтор, муҳтавои бобҳо, навгониҳои илмӣ, нуктаҳои ҷимояшаванда, хулосаҳо ва

тавсияҳои асосии диссертатсияро инъикос менамояд. Дар маҷмӯъ, диссертатсия ва автореферати он бо риояи талаботи «Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсия, автореферати диссертатсия ва дигар маводи илмӣ», ки бо фармоиши раиси Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 декабри соли 2024, №493 тасдиқ гардидааст, таҳия ва пешниҳод шудаанд.

**Мутобиқати тахассуси илмӣ довталаб ба дараҷаи илмӣ.** Натиҷаҳои диссертатсияи Ҳамидзода Шохрух Бозор аз омодагии зарурии ӯ дар самти геополитика, муносибатҳои байналмилалӣ ва таҳлили равандҳои минтақавӣ шаҳодат медиҳанд. Довталаб дар раванди таҳқиқот аз назария ва усулҳои илми сиёсӣ истифода намуда, манфиатҳои қудратҳои ҷаҳонӣ минтақавӣ, масъалаҳои амният, низоъҳои сиёсӣ, долонҳои нақлиёти энергетикӣ ва механизмҳои ҳамкориҳои бисёрҷонибаро мавриди таҳлил қарор додааст. Мавзӯи диссертатсия, муҳтавои бобҳо, натиҷаҳои илмӣ ва интишороти довталаб ба ихтисоси 5.6.4. Проблемаҳои сиёсии муносибатҳои байналмилалӣ, инкишофи глобалӣ ва минтақавӣ мувофиқат менамоянд. Аз ин рӯ, тахассуси илмӣ Ҳамидзода Шохрух Бозор ба дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси мазкур мутобиқ арзёбӣ мегардад.

**Норасоиҳо ва эродҳо.** Бо вуҷуди арзёбии мусбати диссертатсия, дар қорӣ таҳқиқотӣ баъзе норасоиҳо ба назар мерасанд, ки бартараф намудани онҳо метавонад ба тақмили минбаъдаи таҳқиқот мусоидат намояд.

1. Дар диссертатсионии пешниҳодгардида минтақаи Қафқоз бештар ҳамчун майдони рақобати қудратҳои беруна арзёбӣ гардидааст. Таҳлили муқоисавии субъектӣ сиёсии Озарбойҷон, Арманистон ва Гурҷистон, аз ҷумла роҳҳои мувозинатсозӣ ва ҳифзи манфиатҳои миллии онҳо, метавонист ҷойгоҳи давлатҳои маҳаллиро ҳамчун иштирокчиёни мустақили равандҳои геополитикӣ равшантар намояд.

2. Довталаб дар баъзе қисматҳои қор фаъолияти субъектҳои ғайридавлатӣ, аз ҷумла ширкатҳои энергетикӣ нақлиётӣ, воситаҳои ахбори омма ва созмонҳои ҷамъиятӣ зикр менамояд. Аммо, гурӯҳбандии онҳо ва муайян намудани механизмҳои таъсиргузориашон ба рақобатҳои геополитикӣ метавонист ҷанбаи субъектӣ таҳқиқотро ғанитар созад.

3. Долонҳои нақлиётӣ ва энергетикӣ асосан аз мавқеи аҳамияти геополитикӣ баррасӣ шудаанд. Илова намудани баъзе нишондиҳандаҳои геоиктисодӣ, аз қабилӣ қобилияти боргузаронӣ, хароҷоти логистикӣ, ҳаҷми маблағгузорӣ ва сатҳи омодагии инфрасохторӣ, барои арзёбии имкониятҳои воқеии масирҳои мазкур заминаи дақиқтар фароҳам меовард.

4. Дар кори диссертатсионӣ ва автореферати он як қатор камбудихои имлоӣ ба назар мерасанд, ки ислоҳ намудани онҳо ба манфиати кор хоҳад буд.

Эроду пешниҳодҳои зикршуда хусусияти тавсиявӣ дошта, дар маҷмӯъ ба мухтаво ва натиҷаҳои асосии диссертатсия таъсири манфӣ намерасонанд ва аҳаммияти назариявӣ амалии онро коҳиш намедиханд.

**Хулосаи умумӣ оид ба диссертатсия.** Дар маҷмӯъ, диссертатсияи Ҳамидзода Шохрух Бозор дар мавзӯи «Минтақаи Қафқоз дар низоми рақобатҳои геополитикии қудратҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ» таҳқиқоти мустакилона, мукамал ва анҷомёфтаи илмӣ ба ҳисоб меравад. Натиҷаҳои бадастомада дорои навгонии илмӣ ва аҳаммияти назариявӣ амалӣ мебошанд.

Диссертатсия аз рӯйи мухтаво, сохтор, натиҷаҳои илмӣ ва тарзи барасмиятдорӣ ба талаботи бандҳои 31 ва 33-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ гардида, бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 июни соли 2023, №295 ба он тағйиру иловаҳо ворид карда шудаанд, ҷавобгӯ мебошад.

Автореферат мазмун, навгонҳои илмӣ, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда ва натиҷаҳои асосии диссертатсияро дуруст инъикос менамояд. Интишороти илмии довталаб низ масъалаҳои асосӣ ва натиҷаҳои муҳимтарини таҳқиқотро фаро гирифтаанд.

Бо назардошти мухтавои илмӣ, сатҳи иҷро ва аҳаммияти натиҷаҳои бадастомада, Ҳамидзода Шохрух Бозор барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 5.6.4. Проблемаҳои сиёсии муносибатҳои байналмилалӣ, инкишофи глобалӣ ва минтақавӣ сазовор доништа мешавад.

Тақризи муассисаи пешбар дар асоси муқаррароти бандҳои 76-79 ва 81-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ гардида, бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 июни соли 2023, №295 ба он тағйиру иловаҳо ворид карда шудаанд, таҳия ва пешниҳод гардидааст.

Тақриз аз ҷониби дотсенти кафедраи сиёсатшиносӣ Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ номзади илмҳои таърих, и.в.дотсент Изатов Умедҷон Хуршедович омода гардидааст.

Тақризи мазкур дар ҷаласаи ғайринавбатии кафедраи сиёсатшиносии МДТ «Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ» аз 14.09.2026, №3 муҳокима ва тасдиқ шудааст.

Дар чаласа 11 нафар омӯзгорони кафедраи мазкур иштирок доштанд.  
Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор» – 11 нафар, «муқобил» – нест, «бетараф» – нест.

**Раиси чаласа:**

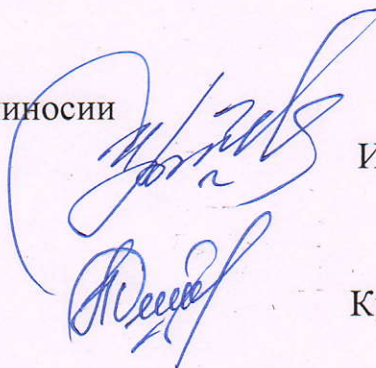
мудири кафедраи сиёсатшиносии  
ДДК ба номи А. Рӯдакӣ,  
номзади илмҳои сиёсӣ, дотсент



Муродова Г.Р.

**Эксперт:**

номзади илмҳои таърих,  
дотсенти кафедраи сиёсатшиносии  
ДДК ба номи А. Рӯдакӣ



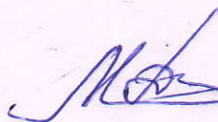
Изатов У.Х.

**Котиби маҷлис:**

муаллими калон

Кучаров А.

Имзои Муродова Г.Р., Изатов У.Х., ва  
Кучаров А. - ро тасдиқ менамоям:  
Сардори Раёсати кадрҳо ва корҳои  
махсуси ДДК ба номи А. Рӯдакӣ



Давлатзода М.А.

**Суроғи муассисаи пешбар:**

735360, Ҷумҳурии Тоҷикистон,  
шаҳри Кӯлоб, кӯчаи С. Сафаров 16.  
Тел/Ғах:+992(833-22) 2-35-06  
www.kgu.tj. E-mail: [info@kgu.tj](mailto:info@kgu.tj)



« 14 » сентябр соли 2026